

ŞAHNÂME'DE KADINLAR VE ÖLÜM

Women and Death in Shahnama

Gözde Esmâ ZENGİN*

Özet

Firdevsî'nin ölümsüz eseri *Şahnâme*, sadece İran edebiyatı değil; dünya edebiyatı için de çok önemli bir eserdir. Eserde geçen destanlarda işlenen konular eski İran gelenekleri yanında tarihsel, sosyal, dinî, ahlakî vb. birçok konuya dair bilgiler sunmaktadır. *Şahnâme*'deki destanlarda geniş yer tutan konulardan biri de ölüm mevzuudur. Tıpkı erkek kahramanların doğumu gibi ölümü ve cenaze merasimleri de o dönem gelenekleri açısından oldukça açıklayıcı niteliktedir. Kadın karakterlerin ölümü de her ne kadar erkek karakterlerinki kadar geniş yer tutmasa ve ölüm merasimlerine dair çok fazla bilgi içermese de yine de önemlidir. Eserde kadın ve ölüm konusunun birkaç açıdan gruplandırılması mümkündür. Öyle ki kadınların tabii; iç ve dış faktörlerin etkisiyle gerçekleşen ölümleri yanında intihar konusu da bu ölümlere farklı bir boyut kazandırmaktadır. Ayrıca bazen de kadınların başkalarının ölümüne direkt ya da dolaylı olarak sebebiyet verdikleri de görülmektedir. Söz konusu çalışmada *Şahnâme*'de kadınlar ve ölüm konusu örnekleriyle işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Şahnâme, Kadın, Ölüm, Eş, Evlat.

Abstract

Ferdowsi's immortal work *Shahnama* is a very important work not only in Persian literature but also for the literature of the world. The topics discussed in the epics in this work introduced information related to Old Persian traditions as well as many historical, social, religious, moral etc. subjects. One of the common topics in *Shahnama* is the concept of death. The death and funeral ceremonies of heroes as well as their births are explanatory in terms of the traditions of the period. Although they do not come into prominence and give much information about the funeral ceremonies as much as men's, the deaths of women characters are still important. It is possible to categorize the themes of woman and death in this work under a few perspectives. In fact, women's deaths due to natural, internal and external factors as well as the topic of suicide bring a different dimension to those deaths. In addition, it may be seen that women directly or indirectly cause other people's deaths too. In this study, the concept of death and woman will be analyzed with examples in *Shahnama*.

Key Words: Shahnama, Woman, Death, Spouse, Child.

* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi, gozdeesmazengin@gmail.com.

Giriş

Fars dilinin sözcük hazinesi olarak kabul edilen *Şahnâme*, İran'ın tarihsel ve efsanevi geleneklerini ve neredeyse İslami döneme kadar olan tüm bilgileri barındırmaktadır. Eser; eski İran hikâyeleri yanında, felsefi, ahlaki konular; tarihsel olaylar yanında mitolojik aktarımlar ve kahramanlık anlatılarını da içermektedir (Yıldırım, 2016: s. 229).

Eski İran gelenek ve göreneklere, dinî, ahlakî, sosyal ve kültürel değerleri gibi birçok konuya dair mühim bilgiler veren *Şahnâme*'de yer alan destanlarda sadece şahlar, pehlivanlar ve kahramanlar yani erkekler değil; aynı zamanda anne, eş, evlat, hükümdar ve savaşçı olarak zikredilen kadınlar da bulunmaktadır (Yaylalı, 2017 a: s. 69).

Şahnâme, kadınların asıl portrelerinin çizildiği manzum edebiyattaki tek eserdir. *Şahnâme*'de kadınların o dönemdeki yaşamları, evlilikleri, konumları hakkında fazlasıyla malumat bulunmaktadır. Kadınlar, bu eserde her ne kadar erkekler kadar görülme de çok değerli ve saygıdeğer bir makamda olup yer yer övülmektedir. *Şahnâme*'de kadınlar bir iki olumsuz örnek dışında bazen hükümdar, bazen anne, kimi zaman eş, kimi zaman savaşçı konumunda; cesur, fedakâr, sadık ve akıllı olarak vasıflandırılmıştır (Yezdânî, 1378 hş: s. 50).

Bütün hamasi destanların trajik eylemlerinden olan ölüm konusu, *Şahnâme*'de oldukça geniş yer tutmaktadır. *Şahnâme*'de ölümler baba, oğul, kardeş, kuma, eş, torun gibi akrabalar yanında vezir, mübed, komutan gibi dostun öldürülmesi gibi çeşitli şekillerde de gerçekleşebilmektedir. Ölümün genel olarak savaş meydanlarında olmakla birlikte canavarların parçalaması, şeytanlar, devler ve cadılar da işin içine girebilmektedir. Ölümün gerçekleştirilme şekilleri de zehirleme, ata bağlama, uyurken öldürme, hendek kazıp içine düşürme, celladın eline verme, boğazını kesme gibi farklılık göstermektedir. Bu ölümler; evladın, babanın, eşin, damadın ölümü gibi acılı hoş olmayan üzücü ölümler yanında düşmanın öldürülmesi şeklinde sevindirici de olabilmektedir. Elbette ki ölüm mevzunu kadın ve erkek kahramanlar olmak üzere cinsiyete göre de ayırmak mümkündür (Serrâmî, 1392 hş: s. 446-448).

Şahnâme'de ölüm konusunu kadınlar açısından ele aldığımızda ölmek, öldürülmeye teşebbüs edilmek, öldürülmek, öldürmeye teşebbüs etmek ve birinin öldürülmesine yardım etmek gibi ana başlıklara ayırabiliriz. Genel olarak baktığımızda ise ölümleri tabii ve gayr-i tabii olarak sınıflandırabiliriz.

Şahnâme'deki kadınların ölümü tıpkı Siyâvuş'un annesinin ölümü gibi doğal yani eceliyle gerçekleşmesi yanında çok sevdiği evladını kaybetmenin üzüntüsüyle de meydana gelebilmektedir. Örneğin Tehmîne yaşam gayesi olarak gördüğü biricik evladının ölümüyle sadece bir yıl yaşayabilmiştir. Ya da Talhand ve Gov'un annesi Hint kraliçesi, oğlu Talhand'ın ölümüyle yemeden içmeden kesilmiş ve bu acıya dayanamayarak vefat etmiştir. Elbette ki bu annelerin üzüntüden ölmelerinin sebebi sadece evlatlarını kaybetmenin verdiği acı

olmamıştır. Kuşkusuz evlatlarının ölüm şekilleri de bunda etkilidir. Örneğin Tehmîne’nin oğlu Sohrâb’ı eşi yani evladının babası ya da Hint kraliçesinin oğlu Talhand’ı kardeşi yani Hint kraliçesinin diğer oğlu Gov’un elinden gerçekleşmiş olması bu acıyı daha da arttırmıştır. Tabii üzüntü ve acı kaynaklı bu tip ölümler çok doğal olmamakla birlikte yine de kendiliğinden meydana gelmektedir. Ancak bunların yanında yine sevdiğini kaybetmenin verdiği acıya dayanamayarak intihar şeklinde gerçekleşen tabii olmayan ölümler de vardır. Örneğin Cerîre’nin evladı Furûd’un ya da Şirin’in eşi Hüsrev’in ölümüyle kendi hayatlarına son vermeleri bu tarz ölümlerdendir. Cerîre, bu eylemi ölen oğlunun yanında derhal; Şirin ise eşinin ölümünden bir süre sonra yerine getirmektedir.

Tabii olmayan bu tarz ölümlerin bir diğer çeşidi de dış faktörle oluşan ölümlerdir. Bunlar ya yabancı biri, ya kuma ya da bir canavar tarafından gerçekleştirilmektedir. Örneğin Sûdâbe, ölümünden sorumlu tutulduğu üvey evladını büyüten Rüstem tarafından darp edilerek Meryem, kendisini kıskanan kuması Şirin tarafından zehirlenerek yahut Çin hakanının kızı gibi insanüstü bir canavar tarafından öldürülmüşlerdir. Başkası ya da yakınları tarafından öldürülen bu kadınlar yanında yakınları tarafından öldürülmeye teşebbüs edilen ve bu girişimden yine başkalarının yardımıyla kurtulan kadınlar da mevcuttur. Örneğin Fernğs, eşini öldüren babası Efrâsiyâb’a lanetler yağdırdığı için babası tarafından üstelik hamile olmasına rağmen öldürülmesi için emir verilmiş ancak Pîrân sayesinde bu hüküm gerçekleşmemiştir. Yine Erdeşîr’i zehirlemek isteyen eşi, kendine dair verilen ölüm hükmünden hamile olması sebebiyle baş mübed’in ona insaf etmesiyle kurtulmuştur.

Şahnâme’de ölüm mevzuunda pasif olan yani öldürülenler yanında aktif olarak bu eylemi gerçekleştiren kadınlar da söz konusudur. Örneğin Gordiyye beş adamıyla birlikte, eşi Gostehem’i uykuda öldürmüş; ya da Şirin kıskandığı kuması Meryem’i zehirleyerek hayatına son vermiştir. Bu kadınlar yanı sıra bilerek ya da bilmeyerek bir akrabasının ölümüne ortaklık edenler de vardır. Örneğin Malike, babasını ve askerlerini sarhoş edip, kalenin kapılarını açarak sevdiği erkeğin babasını öldürmesine yardım etmiştir. Ya da Çin hakanının eşi gibi oyuna gelerek farkında olmadan damadı Behram-ı Çubîne’nin öldürülmesinde rol oynamıştır. Şahnâme’de kadınların ölümlerini oluş şekillerine göre şu şekilde gruplandırabiliriz:

A. Ölenler ve Öldürülenler

1. Eceliyle Ölenler:

Siyâvuş’un annesi: Şahnâme’de ismi geçmemekle birlikte anne tarafından prenses ve baba tarafından da Ferîdun’un soyundan geldiği söylenen Siyâvuş’un annesi (Serrâmî, 1392 hş: s. 837), Tûs ve Gîv tarafından av esnasında bulunmuş ve padişah Kâvûs’un huzuruna getirilmiştir. Kâvûs, kızı görür görmez çok beğenmiş ve onunla evlenmiştir (Yıldırım, 2006: s. 211).

“...Kâvûs kızı görür görmez âşık oldu ve o iki pehlivana dedi ki: “Herhalde bu kadar yol yürümekle yorulmuş sayılmazsınız. Siz avladıktan sonra ister dağkeçisi ister ceylan olsun padişaha layıktır... Bundan sonra kıza dönerek: “Nasılsın bakayım? Senin aslın ne? Yüzün bir periyi andırıyor, nedendir?” diye sordu. Kız: “Ben anadan yana bir prenses, babadan yana da Ferîdun’un soyundanım. Çadırlarıyla ülkeleri dolduran Gersîvez benim büyükbabamdır!” (Fırdevsî, 2009: s. 406-407).

Siyâvuş, sekiz yaşına bastığında hem taç ve taht elde etmiş hem de çok sevdiği annesini kaybetmiştir. Destanda ismi bile zikredilmeyen bu kadının ölümü üzerine oğlu çok üzölmüştür. *Şahnâme*’de genelde anne, oğlunun ölümü üzerine yas tutar, hayatla bağını koparıırken bir istisna olarak bu kadın, evladı tarafından ölümü üzerine yas tutulan nadir annelerdendir (Yaylalı, 2017/1: s. 70).

“...Siyâvuş’un annesi yeryüzünden çekildi. Bunun üzerine Siyâvuş bir dev gibi tahtından atlayıp şu dönen feleğe isyan etti. Üzerindeki padişahlara yaraşan o güzel elbiselerini parçaladı, başına kara topraklar saçtı. Annesinin yasıyla sürekli kederleniyor ve tatlı canına eziyetler ediyordu. Gece gündüz onun için ağlayıp sızladı ve gülmek nedir unuttu. Bir ay boyunca bütün zamanını üzölmekle geçirdi...” (Fırdevsî, 2009: s. 410).

2. Üzüntüden Ölenler:

a. Tehmîne: Semengân padişahının kızı ve Rüstem’in eşi ve Sohrâb’ın annesidir (Şemîsâ, 1386 hş: s. 337). Bu destan, *Şahnâme*’deki en acıklı baba- oğul hikâyelerindendir. Zira babasını hiç görmeden büyüyen Sohrâb, babası Rüstem tarafından oğlu olduğu bilinmeyerek öldürölmüştür (Mînovî, 2017: s. 13).

Tehmîne, yaşam gayesi olarak gördüğü oğlunun ölümüyle yıkılmış; ondan geriye kalan her şeyi yaktırılmış ve onun hasret ve acısıyla sadece bir yıl yaşayabilmiştir (Tahsîlî, Zâhidî, 1392 hş: s. 110).

“...Bütün kapıları siyaha boyattı. Onun köşkünü ve şahnişini de yıkıp yerle bir etti. Sohrâb’ın kalkıp savaşa gittiği yeri, yani içki meclisinin kurulduğu yeri de yıktırdı....Gece gündüz hem ağladı hem de saçını başını yoldu ve Sohrâb olmadan ancak bir yıl yaşayabildi. Üzüntüsüne dayanamayıp nihayetinde o da öldü; ruhu Sohrâb pehlivanın yanına gitti” (Fırdevsî, 2009: s. 404).

b. Hint Kraliçesi (Talhand ve Gov’un annesi):

Hint kraliçesi Talhand ve Gov’un annesi akıllı, adil, şefkatli, acılı ve zarif bir annedir (Nakî, 1390 hş: s. 66). Talhand ve Gov, taht için birbiriyle savaşırılar ve savaş sonunda Talhand ölür. Talhand’ın ölümüne annesi çok üzölür ve Hint törelerince kendini ateşe atacakken Gov gelip, bunu engeller:

“Süvari hemen hızla koşup anneye geldi şöyle dedi: “O hükümdarlık gücü kararıp yok oldu artık; yeryüzü hükümdarı Talhand eyeri üzerinde öldü; tahtını tacını Gov’a bıraktı. Annesi gözlerinden kanlı yaşlar dökmeye başladı; başını

duvarlara çaldı, yüreği yandı... Ardından da koşarak Talhand’ın ayvanına çıktı; başı gözü kanlara bulanmıştı. Orada bütün hükümdarlık tahtını, tacını ve elbiselerini yaktı. En son da büyük bir ateş yaktırdı. Hint törelerine göre kendisini de ateşe atıp yakacaktı; bunu yaparak Hint dininde olduğunu gösterecekti. Annesinden bu haberler Gov’a ulaşınca, hemen yel gibi esen atını yerden koparırcasına sürdü. Gelip onu tam da ateşe atlarken yakaladı” (Firdevsî, 2016: s. 885-886).

Ancak taht ve taç uğruna kardeşini öldürdüğü için Gov’a kızar ve onu suçlar. Gov, acılı annesini teselli etmek ve annesine kardeşiyle olan savaşı esnasındaki ortamı, hükümdarın ve orduların nerde bulduklarını göstererek haklı olduğunu ispatlamak için satranç adlı bir oyun kurdurur. Annesi gece gündüz yüreği kederli bu oyunu izleyerek ölen oğlu için gözyaşları akıtır. En sonunda satranç dışında hiçbir şeyi gözü görmez ve oğlunun acısıyla yemeden içmeden kesilerek ölür (Serrâmî, 1392 hş: s. 71-72).

“Talhand’ın başına gelenlerden dolayı yüreği kan ağlıyordu. Gece gündüz sıkıntılar içerisinde öfkelenerek oturup duruyor; gözlerini o satranç oyunundan hiç ayırmıyordu. Bütün arzuları, bütün düşünceleri hep satranç oyunundaydı; Talhand yüzünden yüreği sıkıntı doluydu. Gözlerinden kanlı yaşlar akıtıyor; sanki o derdinin ilacı satranç idi. Böylece yemedi içmedi, sonunda ölüm onu da alıp götürdü” (Firdevsî, 2016: s. 888).

3. İntihar Edenler:

a. Cerîre: Pîrân ve Gulşehr’in kızı, Siyâvuş’un ilk eşi ve Furûd’un annesidir (Yıldırım, 2006: s. 211). İlk eşini sonra tüm sevgisini verdiği oğlunu kaybeden Cerîre, *Şahnâme*’nin en acılı annelerindendir. Oğlunun ölümüyle yaşam gayesi ortadan kalkan bu kadın, evlat acısına dayanamayarak *Şahnâme*’de intihar eden tek annedir (Nakî, 1390 hş: s. 78).

Pîrân, Siyâvuşla olan dostluk ve yakınlıklarından dolayı onun Tûran’da kalıp yerleşmesi için kızı Cerîre’yi ona verir ve bu evlilikten Furûd dünyaya gelir. Pîrân daha sonra damadının güç ve otoritesini arttırmak için Siyâvuş’u, Efrâsyâb’ın kızı Ferngîs’le evlenmeye ikna eder ve ardından bu olayın gerçekleşmesi için yardım ve aracılık eder (Yâhakkî, 1389 hş: s. 248).

Oğlunun doğumundan sonra destanda göremediğimiz Cerîre, İran orduları Siyâvuş’un intikamını almak için harekete geçtiğinde karşımıza çıkmaktadır. Eşinin acısı ve hatırasını hala yüreğinde taşıyan Cerîre, delikanlı olan oğluna babasını ve kardeşini anlattıktan sonra babasının intikamını almak için yola çıkan kardeşine katılmasını söyler ve sonra ona öğütler verir (Yaylalı, 2017/1: s. 79).

“Sen anan ve baban tarafından ünlü ve taç sahibi padişahlar soyundansın! Senin kardeşin babanın intikamını almak, onun ruhunu sevindirmek istiyor. Senin de hemen hazırlanarak onlarla birlikte savaşa katılman gerekir!.... Kardeşin nasıl

tahta çıkıp da genç bir padişah olmuşsa, sen de babanın intikamını almak için orduya komutan ol da atık artık!” dedi....” (Firdevsî, 2009: s. 595).

Furûd, Bijen’in elinden kaleye sığındığı gece Cerîre, annelik içgüdüsüyle adeta oğluna bir şey olacağını hisseder ve sanki bu gecenin oğluyula geçireceği son gece olacağı düşüncesiyle keder ve sıkıntı içinde oğlu Furûd’un yanına yatar. Uykuya dalmışken kötü bir rüya görür ve uyandığında da bu kâbus gerçekleşir (Yaylalı, 2017 /2: s. 338).

“...Furûd’un annesi, yüreği sıkıntı ve keder içinde gelip değerli Furûd’un yanına yattı.... Bir aralık uykuya varmıştı. Rüyasında, akıllı Furûd’un yanından yükselen bir ateşin yayıla yayıla bütün Sipend dağına kaplayarak, kaleyi ve içindeki cariyelerin hepsini yaktığını gördü. Bunun üzerine yüreği kederli ve ruhu üzüntülü olarak uyandı.... Koşa koşa Furûd’un yanına geldi: “Ey oğul, uyan! dedi. “Talih yıldızımızdan başımıza bir felaket geldi...” (Firdevsî, 2009: s. 610).

Furûd’un Bijen’le savaşırken ölmesi üzerine Cerîre, bir ateş yakıp kaledeki tüm hazineleri içine atar; ardından atları öldürür ve sonunda da onsuz yaşayamayacağını düşündüğü oğlunun yanına yatar ve kendini öldürür:

“Cerîre ise önce bir ateş yakarak kaledeki bütün hazineleri onun içine atıp hepsini yaktıktan sonra eline bir kılıç aldı. Arap atlarının bulunduğu ahıra girip kapıyı kapayarak bir yandan ağladı, bir yandan da onların hepsinin karınlarını yarıdı. Kan ter içinde o kutlu Furûd’un başucuna geldi. Yanında bir hançer vardı. Yanaklarını oğlunun yüzüne koyarak karnını yarıdı ve hemen oracıkta canını verdi” (Firdevsî, 2009: s. 615).

b. Şirin: Eğlence ve kadın düşkünü Hüsrev Pervîz diye bilinen II. Hüsrev’in Ermeni ya da Yunanlı eşidir (Yâhakkî, 1389 hş: s. 329-330). Şirin, eşi Hüsrev’in ölümünün ardından intihar etmiştir (Nudûşen, 1363 hş: s. 19).

Şirin, *Şahnâme*’deki güzel, latif, akıllı, vefalı ve eşine bağlı; aynı zamanda eşinin sevgisini paylaşmadığı kumasını öldürecek kadar kıskanç ve acımasız bir kadındır. Eşine öylesine bağlıdır ki ölümünden sonra da ona sadık kalmak için Hüsrev’in oğlu Şirûy’un kendisiyle ısrarlı bir şekilde evlenme isteği üzerine eşinin mezarına girip orada zehir içerek kendini öldürür (Serrâmî, 1392 hş: s. 491-492, 513).

“...Şirin, Şirûy’a birini gönderdi ve şöyle bir mesaj yolladı: “Tek bir arzum kaldı: Şimdi hükümdarın mezarını açalım, onu görmek istiyorum ben”. Şirûy şöyle cevap gönderdi: “Bu da yaraşır; o ulu kişi görülmeye değer. Çünkü ulu bir hükümdardı”. Kapıcı mezarın kapısını açtı; sakıngan kadın ağlamaya ağıt yakmaya başladı. Gitti yanağını Hüsrev’in yanağına koydu ve eskide kalmış sözleri bir bir söyledi. Tam o anda Helahil zehrini içti; zehir Şirin’in ruhunu toz gibi uçuruverdi. Yüzü kapalı oturdu hükümdarın yanına; üzerinde kâfura bulanmış bir elbise vardı. Sırtını duvara dayadı ve ölüp gitti” (Firdevsî, 2016: s. 1193).

4. Başkası Tarafından Öldürülenler:

Sûdâbe: Hâmâverân hükümdarının kızı ve Keykâvûs'un eşidir (Yıldırım, 2006: s. 640.). Sûdâbe, Kâvûs'la evlendikten sonra üvey oğlu Siyâvuş'a âşık olur ancak aşkına karşılık bulamayınca Siyâvuş'a iftira atar (Yezdânî, 1378 hş: s. 60-61). Siyâvuş, suçsuzluğunu ispatladıktan sonra Efrâsyâb ile savaşmak için Turan'a gider; orada beklenmedik gelişmeler olur ve Efrâsyâb'ın kızıyla evlenir. Ancak daha sonra Efrâsyâb tarafından öldürülür (Yâhakkî, 1389 hş: s. 486). Bu olayın ardından Sûdâbe, küçüklüğünden beri Siyâvuş'la ilgilenen Rüstem tarafından bu ölümden sorumlu tutularak öldürülmüştür (Mûsevî, Hüsrevî, 1387 hş: s. 146).

"...Rüstem oradan ayrılarak Sûdâbe'nin köşküne gitti. Onu saçlarından tutarak harem dairesinden çekip çıkardı ve büyüklüğün tahtından aşağı alıp kanlar içinde yerlerde sürükledi. Nihayet daha yoldayken dayanamayıp hançeriyle onu ikiye böldü" (Firdevsî, 2009: s. 520).

5. Kuması Tarafından Öldürülenler:

Meryem: Rum kayserinin kızı ve Hüsrev Pervîz'in eşi ve Şirûye'nin annesidir. Akıllı ve zeki bir kadındır. Destandaki tek ve en önemli işlevi akli ve zekâsı sayesinde amcası Niyatus ile Bendûy'u barıştırarak olası bir savaşı engellemiştir. Bu akıllı kadın kara talihiyle kendisini kıskanan kuması Şirin tarafından zehirlenerek öldürülmüştür (Sencerî, 1394 hş: s. 101).

"...Hüsrev her gün Kayser'in kızıyla birlikte oluyordu. Kayser'in kızı da sarayın en ulusuydu. Bütün bunları gören Şirin, Meryem'i kıskanıp sıkıntılar yaşıyordu. Onun kıskançlığından yüzü sapsarı kesilmişti. Sonunda Şirin, ona zehir içirdi; o Kayser soylu ünlü kız ölüp gitti" (Firdevsî, 2016: s. 1147).

6. Bir Canavar Tarafından Öldürülenler:

Çin Hakanının Kızı:

Şahnâme'de geçtiği üzere Behram-ı Çubîne zamanında ismi zikredilmeyen Çin hakanının bir kızı "Aslan maymun" adı verilen bir canavar tarafından öldürülmüştür:

"O zamanlar Çin dağlarında hayal edilemeyecek kadar sayısız canavar ve yırtıcı hayvan vardı. Attan daha iri tenli bir canavar vardı, başında da iki tane kara zülûf asılıydı. Gövdesi sarı, kulakları ve ağzı kara renkliydi... Ona herkes "Aslan maymun" adını verirdi. Onun verdiği sıkıntıyla bütün yöre halkı canından usanmıştı. ... O gün yeryüzü hükümdarı Hakan da başka bir yerde avlanmaktaydı. Hatun ise sarayda biriyle oturmuş konuşuyordu. Kızı, kız arkadaşlarıyla, çalgıcılar ve şarkıcılarla, şaraplar ve sakilerle birlikte o çöle gitmişti. Aslan maymun denilen yırtıcı canavar kızı görür görmez, indi yanına geldi ve onu bir nefeste içine çekti. Bir anda o ay yüzlü güzel dünyadan çıkıp gitti; o gül yüzlünün hayatı sona erdi" (Firdevsî, 2016: s. 1100).

7. Öldürülmeye Teşebbüs Edilenler:

a. Ferngîs: Efrâsiyâb'ın kızı, Siyâvuş'un eşi ve Keyhüsrev'in annesidir. *Şahnâme*'nin güzel, akıllı, cesur ve güçlü olarak vâsf edilen kadınlardandır (Mûsevî, Hüsrevî, 1387 hş: s. 140).

Ferngîs, daha oğlu Keyhüsrev'e hamileyken kendi babası tarafından çok fazla işkence, sıkıntı ve üzüntüye maruz kalır. İlk babasının emriyle eşinin öldürülmesine karşı çıktı diye hapsedilir ve sonra da eşinin öldürüldüğünü duyar ve bu durum karşısında lanet okuyor, bağıyor diye yine babası tarafından öldürülmesi ve karnındaki çocuğunun düşüp ölmesi için adamlarına emir verilir (Yaylalı, 2017/1: s. 80).

“Padişah emredince, saray hizmetçileri, baygın bir halde olan Ferngîs'i tutup sürükleye sürükleye götürerek, o karanlık yere attılar ve kapıyı üzerine kapadılar...” (Firdevsî, 2009: s. 507).

“Efrâsiyâb, Ferngîs'in yeniden bağııp çağırmaya ve lanetler okumaya başladığını duyunca, o kötü Gersîvez'e: “Git, kapalı bulunduğu yerden onu gizlice çıkart da saçlarından sürükleye sürükleye götür, sarayın bekçilerine ve cellatlarına teslim et ve onlara onun başını saçlarından tutarak, üzerinden elbiseleri yırtmalarını söyle! Onu o kadar dövsünler ki, kinin tohumu olan o karnındaki çocuk şu Tûran topraklarında yere düşsün!” (Firdevsî, 2009: s. 509).

Pîrân, Efrâsiyâb'ı ikna ederek Ferngîs'i kurtarmış ve onu evine götürmüştür (Semîsâ, 1386 hş: s. 536).

“Pîrân, bir rüzgâr gibi gelip yetişti... Yüreği, dert ve gözleri de yaş içinde koşup Efrâsiyâb'ın yanına geldi: “Siyâvuş'u suçsuz yere öldürdüğün, şerefini ayak altına aldığı İran'da duyulunca, bu barış ve saadet günleri sona erecek, her taraf altüst olacak! Karnında bir çocuk taşıyan kızına yaptığın bu zulümle kendini aleme rüsva etme! ...Padişah karşılık olarak: “Pekâlâ, nasıl istersen öyle olsun. Artık onun kanını dökmekten vazgeçtim!” dedi” (Firdevsî, 2009: s. 511).

b. Erdeşîr'in Eşi: Erdeşîr, bu durumda ne yapılması gerektiğini baş mübede danışarak kendini zehirlemeye çalışan eşinin öldürülmesine hüküm verir ancak hamile olduğu için mübed bu hükmü gerçekleştirmez (Serrâmî, 1392 hş: s. 453).

“...Mübed ona şöyle bir cevap verdi: “Hükümdarın en yakını onun canına kastetmek üzere elini uzatırsa, işlediği suç affedilemez; o günahkârın başı kesilmeli, yaşama umudu olmaması için de teninden ayrılmalı. Kimsenin öğüdü de dinlenmemeli!” Mübedin bu sözleri üzerine Erdeşîr, “Al götür Erdevân'ın bu kızının teninden canını çıkar!” dedi.”

“...Yolda giderlerken kız mübede şöyle dedi: “Ey akıllı, ey bilge! Benim de de senin de bir gün hayatın sona erecek! Eğer illa da beni öldürecekse, kesinlikle öldürmen gerekiyorsa, benim karnımda Erdeşîr'in bir çocuğu var! Ben işlediğim

suçla kanımın dökülmesini, yüksek darağacından asılmayı hak etsem de, izin verirseniz bu tertemiz çocuk dünyaya gelse de ondan sonra hükümdar ne emrettiyse onu yapsanız!” “...bu ay yüzüğü ölümden kurtarayım; bir şekilde sonradan hükümdarı da bu emirden vazgeçireyim! ...O halde şimdi en iyisi benim aklımı kullanarak onu öldürmememdir” (Firdevsî, 2016: s. 496).

B. Birini Öldürenler

1. Eşini Öldürenler:

Gordiyye: Behram-i Çubîne’nin kız kardeşinin kardeşi olan Gordiyye, akıllı ve zeki bir kadındır (Besârî, 1350 hş: s. 302). Gordüy, Gordiyye’ye eşi Gostehem’i öldürmesi için bir mektup yazar ve o mektubun içine bir de Hüsrev Pervîz’in Gordiyye için yazdığı mektubu da koyarak her ikisini eşiyile gönderir. Gordiyye de mektubu okuduktan sonra eşi Gostehem’i uykudayken kendi işbirlikçileriyle birlikte öldürür (Serrâmî, 1392 hş: s. 240, 469).

“...Sonra da Gordüy o hükümdar mektubunu kendi mektubunun içerisine koydu ve ipeğe sardı. Ardından Gordüy’un çözüm bulan karısı o mektubu aldı, o bencilce ve böbürlenilerek söylenen sözleri duyunca Narun ormanına doğru yel hızıyla ilerledi. Kadın elçi, kadın hükümdarın yanına gitti. Gordiyye; o rengârenk yanakları, bezenmiş yüzü görünce kutlu bahara erişmiş gibi oldu. Bir süre Behram’dan söz ettiler; gözlerinden kirpiklerinin ucundan gözyaşları saçılıyordu. Sonra da o hükümdarın mektubunu ve kocasının mektubunu gizliden ona verdi ve ona yol gösterdi. O aslan yürekli kadın, hükümdarın mektubunu görünce sanki yeryüzüne inmiş ayı gördü. Güldü ve şöyle dedi: “Sadece beş dostu olan için bu iş zor değil.” Hükümdarın mektubunu sadece beş kişiye okudu; ünlü diğer adamlarından sakladı. Ağzını açar açmaz hemen onlarla yeminleşti ve sözleşti. O beş kişiyi yanına çağırdı, yatak odasında bir yere oturttu. Gece karanlığı her yeri kuşatınca, Gordiyye, kandili söndürdü ve kocasının ağzına birden elini koydu. Beş ünlü kişi de gelip o namli kişinin başında ona yardım için yer aldılar. Sarhoş Gostehem ile çok uğraştılar ve sonunda o çok güzel konuşan dilini bir daha konuşmamak üzere susturdular” (Firdevsî, 2016: s. 1127-1128).

2. Kumasını Öldürenler:

Şirin: Yukarıda anlatıldığı üzere Şirin kıskandığı kumasını zehirleyerek öldürmüştür (Serrâmî, 1392 hş: s. 453).

C. Eşini Öldürmeye Teşebbüs Edenler

Erdevân’ın kızı: Şahnâme’de ismi geçmeyen ve Erdevân’ın kızı olarak geçen bu kadın, Erdeşîr tarafından öldürülen babasının intikamını almak için erkek kardeşlerinin talimatı üzerine eşini zehirlemeye kalkışır ancak bu eylemi gerçekleştiremez (Nakî, 1390 hş: s. 92).

“...Erdevân’ın kızı, kardeşinin mesajını alınca onun için çok üzüldü. Kardeşinin acısı yüreğinde alevler saçmaya başladı. Kardeşinin gönderdiği o etkili

zehri getiren delikanlıdan aldı. Bir fırsatını bulup kardeşinin dediğini yapacak zamanı bekliyordu. Derken bir gün Hükümdar Erdeşîr, avlanmak için bir avlağa gitti ve okunu yayını alıp yaban eşeği avlanmaya hazırlandı. Yayını gerdi. Oklarını attı. O upuzun günün bir yarısı geçtiğinde Kumandan Erdeşîr, avlaktan dönerek Erdevân'ın kızının yanına uğradı. Ay yüzlü güzel, koşar adımlarla Erdeşîr'in yanına gitti. Hemen kalkıp yorgun, aç ve susuz Erdeşîr'e sarı yakut renkli bir kadeh sundu. Kadeh; su, arpa özü ve şekerden yapılmış bir şerbetle doluydu. Bu arada kardeşi Behmen arzusuna erişsin diye zehir de bu şerbetin içine dökülmüştü. Erdeşîr kadehi eline alınca, birden elinden kayıp yere düştü ve paramparça oldu” (Firdevsî, 2016: s. 495).

D. Birinin Öldürülmesine Yardım Edenler

1. Babasının Öldürülmesine Yardım Edenler:

Malike: Nuşe'nin ve Arap Tayir'in kızıdır. Arap Tayir, Nersî'nin kızı Nuşe'yi kaçırmış ve Malike bu olay neticesinde dünyaya gelmiştir. Şapûr'a âşık olduğu ve annesinin, babası tarafından kaçırılmış olmasının intikamını almak için (Nakî, 1390 hş: s. 73) babası Arap Tayir'i ve adamlarını sarhoş ettirmiş; daha sonra da Şapûr'u ve adamlarını, babasının kalesine sokarak babasının öldürülmesine yardımcı olmuştur (Resmî, Resmî, 1394 hş: s. 223-224).

“...Biraz sonra bütün üst düzey adamları da sarhoşluk ve yorgunluktan dinlenmek üzere hep birlikte uyumaya gittiler. Tam o anda Malike; cariyelere sessiz olmalarını, alçak sesle konuşmalarını söyledi. Ardından da sessizce kalenin kapısını açtılar. Kaleye girer girmez karşılarına çıkan herkesi kılıçtan geçirdiler... Tayir İran hükümdarı Şapûr'un eline esir düşünce, çaresiz çırılçıplak koşarak geldi... Çırılçıplak haliyle Tayir oraya getirilince, başı taçlı kızını da orada görünce, bütün bu işlerin kızının başının altından çıktığını, başına gelen kötülüklerin kızından olduğunu anladı... Sonra da Şapûr, onun zindana atılmasını, orada boynunun vurulmasını ve teninin de ateşe atılarak yakılmasını emretti” (Firdevsî, 2016: s. 545-546).

2. Damadının Öldürülmesine Yardım Edenler:

Çin hakanının eşi: Çin hakanının hanımı cahilliğinden, Horrad Borzîn tarafından kandırılarak damadı Behram-i Çubîne'yi öldürmek isteyen Kolun'un kolayca onun yanına girip amacını gerçekleştirmesi için sarhoşken gizlice eşinin yüzük kaşının kalıbını çamurla alıp Kolun'a vermiştir. Kolun da böylece Behram-i Çubîne'nin yanına kolayca girip onu öldürmüştür (Serrâmî, 1392 hş: s. 698).

“Horrad Borzîn, bu sözleri duyunca koşup geldi; o evden gelerek hatunun huzuruna çıktı. Ona şöyle dedi: “Şimdi işte arzularımın vakti geldi; sana söyleyeyim ey güzel huylu kadın! Unutma beni yakınlarım öte tarafta bağlara vurulmuşlar, eğer ayaklarımın bağıni çözersen sana yaraşır. Hakan'dan benim için mührü al, böyle yaparsan bil ki benim sanki canımı bağışlamışsın.” Hatun ona

şöyle dedi: “Hakan, sarhoş yatıp uyumuş; elindeki yüzüğün kaşına ben gidip kalıp almak için bir parça çamur koyayım.”

“Kolun, o mühür kalıbını alıp sülün kuşu gibi yel hızıyla salınarak Koşan ülkesinden Merv’e geldi... Behram o gün evinde bir kölesiyle birlikte yalnızdı, yanlarında da nar, elma ve armut vardı. Kolun, tek başına onun sarayına girdi; kapıcıya şöyle dedi: “Ün kazanmak isteyen kişi! Beni Hatun’un kızı gönderdi, ne bir savaşçıyım, ne de bir özgür kişi... o sakıngan kız bir sır söyledi, onu gidip hükümdara söylemem gerek... Değerli perdedar koşarak gitti, pehlivanın kapısına kadar erişti. Şöyle dedi: “Kötü ve şüpheli biri geldi; bir elçiymiş... Behram şöyle dedi: “Ona söyle evin kapısından yüzünü bana gösterebilirsin. Kolun, sırlı mesajı onun kulağına söylemek için gitti ancak süngüyü vurdu, evden çılgınlık yükseldi. Behram, ah vah çektikçe yoldan geçenler hükümdarın yanına koştu... Behram ağzını kız kardeşinin yanağına koydu; iki gözü kanlı yaşlarla doluydu, can verdi” (Firdevsî, 2016: s. 112,113, 115).

Sonuç

Şahnâme’de kadınlar, hükümdar, savaşçı, anne, evlat, eş ve kardeş konumunda; şefkatli, adil, cesur, fedakâr, iffetli, güzel gibi vasıflara sahiptirler. Destanda direkt olmasa da kahramanın hayatında önemli bir yer tutarlar. Öyle ki çoğunlukla anne rolünde kahramanın hayata gelmesi ve düşmanlardan korunmasında aktif görev üstlenirler. Şahnâme’de bu farklı rol ve görevdeki kadınların hayatları kadar ölümleri de farklılık ve önem arz etmektedir. Konuyu ölüm bağlamında ele aldığımızda elbette ki bunun iki boyutu söz konusudur: ölmek ve öldürmek. Bazıları eceliyle ölürken; bazıları evladının ya da eşinin ölümünün verdiği elemle vefat etmekte; ya da bu acıya dayanamayıp kendi hayatına son vermektedir. Bunların yanında başkası, kuması ya da insanüstü bir canavar tarafından gerçekleştirilen dış kaynaklı ölümler de bulunmaktadır. Kadınlar tüm bunlarda pasif konumdayken bazen de eşini ya da kumasını öldürerek ölen değil öldüren konumunda aktif rol üstlenebilmektedir. Kimi zamanda direkt olmasa da eşinin ya da damadının öldürülmesine isteyerek ya da farkında olmadan yardım edebilmektedirler.

Kaynakça

- Besârî, Tel’at. (1350 hş). *Zenân-i Şahnâme*. Tahran.
- Firdevsî. *Şahnâme I*. (2009). Necati Lugal (Çev.). İstanbul.
- Firdevsî, *Şahnâme II*. (2016). Nimet Yıldırım (Çev.). İstanbul.
- Kanar, Mehmet. (1996). “Firdevsî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt: XIII, s. 125-127. İstanbul.
- Mînovî, Muctebâ. (2017). *Firdevsi ve Şiiri*. Nimet Yıldırım (Çev.). İstanbul.
- Müsevî, Seyyîd Kâzım; Hüsrevî, Eşref. (1387 hş). “Ânimâ ve Râz-i Esâret-i Hâherân Hemrâh der Şahnâme”. *Pejûhiş-i Zenân*, (3), s. 133-153.

- Nakî, Hüseyin Ali. (1390 hş). “Tahlîl-i Şahsiyet ve Nakş-i Zenân der Dâstân-hâ-yi Şahnâme”. *Faslnâme-i İlmî-yi Pejûhişî-yi Zen ve Ferheng*, (9), s. 59-81.
- Nudûşen, Muhammed Ali. (1363 hş). *Zindegî ve Morg-i Pehlivânân Der Şahnâme*. Tahran.
- Resmî, Atike; Resmî, Sekîne. (1394 hş). “Berresî-i Tatbîkî-i Peyvend-i Aşk ve Hamase Der Şahnâme-i Firdevsî ve Dâstân-i Köroğlu”. *Faslnâme-i Edebiyyât-i İrfânî ve Ustûreşenâhtî*, (40), s. 209-237.
- Serrâmî, Kadam Ali. (1392 hş). *Ez Reng-i Gül tâ Renc-i Hâr*. Tahran.
- Sencerî, Seyyide Sa’ideh. (1394 hş). “Tahlîl-i İzdivâc Der Şahnâme-i Firdevsî”. *Faslnâme-i İlmî-yi Pejûhişî-yi Zen ve Ferheng*, (25), s. 95-105.
- Şemîsâ, Sîrûs. (1386 hş). *Ferheng-i Telmîhât*. Tahran.
- Tahsîlî, Tâhire Sâdîkî; Zâhidî, Seyide Ekrem. (1392 hş). “Câygâh-i Mader Der Şahnâme ve Râmâyânâ”. *Neşriyye-i Edebiyyât-i Tatbîkî*, (9), s. 95-112.
- Yâhakkî, Muhammed Ca’fer. (1386 hş). *Ferheng-i Esâtîr ve Dâstânvârehâ der Edebiyyât-i Fârsî*. Tahran.
- Yaylalı, Yasemin. (2017/1). “Şahnâme’de Annelerin Yeri ve Önemi”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (58), s. 67-86.
- Yaylalı, Yasemin. (2017/2). “Şahnâme Kahramanlarının Rüyaları”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (60), s. 327-342.
- Yezdânî, Zeyneb. (1378 hş). *Zen Der Şi’r-i Fârsî*. Tahran.
- Yıldırım, Nimet. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul.